

SZAKMAI BESZÁMOLÓ

Pályázati kiírás száma: VKK/3/2009

Program elnevezése: A verseny és a versenyképesség kapcsolata Magyarországon: Nagyvállalatok mint nemzeti bajnokok.

A támogatási szerződés száma: Iktatószám: AL/111-001/2010, Előzmény: AL/1635/2009

Kedvezményezett neve: Pénzügykutató Zrt.

Szakmai felelős neve: dr. Várhegyi Éva

A Program befejezésének határideje: 2010. október 15.

A beszámoló csak részeredményre vonatkozik:¹

1. **Ismertesse a Program megvalósításának menetét, írja le a végrehajtás egyes lépéseit és csatolja a végrehajtás során keletkezett fontosabb dokumentumokat! Sorolja fel a Program megvalósításában közreműködőket (a Kedvezményezett részéről vagy megbízása alapján)!**

A GVH Versenykultúra Központjával 2010 áprilisában kötött támogatási szerződés szerint a kutatás célja az állami szervezetek és a nagyvállalatok közötti kapcsolatrendszer azon szegmensének elemzése, amely „nemzeti bajnokok” létrehozásához vezet. Ennek keretében vizsgáltuk az állam és a kiválasztott nagy cégek versenykorlátozó lépéseit, a nemzeti bajnokok megteremtését szolgáló egyedi állami döntések és intézményesült eljárások hatását a versenyszabályozás feltételrendszerére.

A kutatás keretében esettanulmányokat készítettünk két, a gazdaság eltérő szegmensében működő, de a nemzeti bajnok jegyeit felmutató vállalatról, Magyar Villamos Művekről és az OTP Bankról. Az elemzés során feldolgoztuk a cégek és ágazatok elérhető adatait, dokumentumait, a nyomtatott és elektronikus sajtóban megjelent cikkeket, valamint az érintett társaságok vezetőivel és adott tevékenységet vagy problémakört jól ismerő külső szakemberekkel folytatott személyes beszélgetéseket.

Végül összegeztük a kutatás során szerzett tapasztalatokat és a további vizsgálatot igénylő hipotéziseket a nemzeti bajnoki státusz elérésének eszközeiről, a nemzeti bajnok lét hozadékáról, továbbá a cégek versenyképességére, a versenyfeltételekre és a gazdaság működésére gyakorolt hatásairól.

A munkát a Pénzügykutató Zrt. két kutatója, Várhegyi Éva és Voszka Éva, az MTA doktoriai végezték.

2. **Részletesen ismertesse és értékelje a Program eredményeit!**

A nemzeti bajnokok teremtése a hazai szakirodalomban kevésbé vizsgált terület, ezért az empirikus vizsgálat és a következtetések nagy része újszerű tudományos eredménynek tekinthető. A kutatás újdonságát jelenti az is, hogy a nemzeti bajnok témakörben végzett korábbi elemzéseinktől eltérően, két a gazdaság szempontjából eltérő profilú, de meghatározó jelentőségű cég jellegzetes jegyei alapján tárta fel a nemzeti bajnoki lét jellemzőit: a státusz elérésének/megszerzésének útjait és módszereit, valamint a státusból származó egyéni előnyöket és a verseny szempontjából jelentkező társadalmi hátrányokat.

¹ Amennyiben a szakmai beszámoló a Program valamely fázisában született részeredmény(ek) bemutatására szolgál, a beszámolót csak az adott részeredményre vonatkozóan kell értelemszerűen kitölteni.

A kutatás legfontosabb eredménye, hogy a kiválasztott két nemzeti bajnok, az MVM és az OTP példáján keresztül feltárta a nemzeti bajnok teremtésének a piaci versenyt korlátozó, társadalmi költségekkel járó számos megnyilvánulását. A tanulmány részletesen bemutatja a nemzeti bajnok teremtés előnyeit és kockázatait az állam és a vállalat szempontjából, az állami támogatás és piacteremtés sajátosságait, az ellentmondásos, változékony állami és vállalati célokat, valamint az elérésük érdekében alkalmazott módszereket.

A vizsgálat és elemzés nagy súlyt helyezett arra, hogy mind a kormány, mind a vállalat szemszögéből nézve feltárja a nemzeti bajnok státusz elérésének módjait. Erre különösen alkalmasnak bizonyult a két cég kiválasztása, hiszen őket eleve nemzeti vállalatnak hozták létre, és piaci pozíciójuk miatt a mai napig sem kérdőjelezhető meg a nemzetgazdasági jelentőségük. A két „bajnok” közös jellemzője az állami vállalati múlt és a sajátos, állam közeli, szabályozott piac, valamint az, hogy az érintett piacon mindkét cég jelentős piaci erővel bír. Lényegesek a különbségek viszont az állam tulajdonosi szerepének alakulásában, a piaci liberalizáció időzítésében, a vállalati stratégiában, a hazai és a határon túli terjeszkedés mértékében és időpontjában. Mindkét cég részesült különféle támogatásokban, élvezhette az állami piacteremtés előnyeit, és képes volt befolyást gyakorolni az állami szabályozás módjára.

Az egyik vizsgált nemzeti bajnok, a *Magyar Villamos Művek* tervgazdaság egyik legnagyobb, kiemelten kezelt, az egész villamosenergia ipart lefedő trösztje – méretei és mindvégig elismert stratégiai fontossága ellenére - nem erős és sikeres vállalkozásként született újjá 1990 után, hanem *rögös utat járt be*, amíg a 2000-es évek második felében elérkezett a nemzeti bajnokká válás küszöbére.

A társasággá alakulás módja, az önálló részvénytársaságok halmazára bontás már előre vetítette a cég teljes vertikumának megbontását, amit a gyors állami bevételekre összpontosító privatizáció végre is hajtott. Az áramszolgáltatók és az erőművek nagy részének magánkézbe adásával új, erős szereplők jelentek meg az ágazatban. Ez nemcsak az MVM, hanem a kormányzat mozgásterét is korlátozta; a nemzeti bajnok teremtés *sok pólusú játszma* lett. Részben ezek a feltételek határozták meg hatósági árképzés és szabályozás alakítását, a hazai nagyvállalat negatív megkülönböztetését, a nagymértékű, tartós veszteség létrejöttét, és feltehetően szerepet játszottak az újabb megcsonkításban, a rendszerirányítás leválasztásában is.

A nemzeti bajnok pozíció elérésének esélyét paradox módon a villamosenergia *piac megnyitása hozta létre*, mert ez szabadította ki az MVM-et és a szabályozó államot is a hosszú távú áramvásárlási-és eladási szerződések, valamint a hatósági árképzés csapdájából. A nemzeti bajnokká válás teljes politikai egyetértéssel kialakított keretei között azonban a cég gyorsan a kormány fejére nőtt. Világossá vált, hogy azok az adottságai és készségei, amelyek segítették a vállalat és az állam „közös álmának” megvalósításában, egyben a kormányzat ellen is fordíthatók: az állam foglyul ejtésére tett kísérletek egyre sikeresebbnek bizonyultak. A kormányzat ekkor megint megpróbált fellépni a most már megerősödött bajnok ellen – egyelőre kevés eredménnyel. De az eszközei tulajdonosként és szabályozóként elvileg megvannak. Az MVM és az iparág sorsa, a nagyvállalat és a kormány viszonya nem jutott nyugvópontra. A nemzeti bajnok teremtés és a verseny kapcsolata tehát a vizsgált esetben *a szokásosnál bonyolultabb*. Egyrészt az 1993-tól 2005-ig tartó időszak kormányai a villamosenergia iparban nem hoztak létre nemzeti bajnokot (inkább más nemzetek bajnokait támogatták), de ennek hiánya, sőt önmagában a működési forma, a tulajdonosi szerkezet átalakítása és a részleges liberalizáció sem alakította ki a verseny feltételeit. Másrészt a piacnyitás nem akadályozta a meg, hanem inkább elősegítette a nemzeti bajnok teremtést. Bár a megerősödött nagyvállalat most már piaci eszközökkel is akadályozhatja a valódi verseny kialakulását, az államnak továbbra is vannak eszközei mind a nemzeti bajnok gyengítésére, mind a verseny élénkítésére ennek révén vagy más, szabályozási eszközökkel. A jövő alakulását befolyásolja többek között a kormányzati gazdaságfelfogás és cselekvőképesség, a nagyvállalat érdekérvényesítő ereje az állammal

és a piac más szereplőivel szemben, az egységes európai vagy legalább a regionális piac létrejötte.

Az OTP Bank eleve nemzeti bajnoknak született, és ezt a pozícióját egészen a nyolcvanas évek végén végbement bankreformig csorbíthatatlanul megőrizhette. A lakossági bankpiacokon élvezett, csaknem teljes – csupán a kis piaci súlyú takarékszövetkezeti szektortól megzavart – monopóliuma az 1989-től végbemenő *piaci liberalizáció* nyomán került veszélybe. A legfontosabb lakossági piacokon, valamint az önkormányzatok bankkapcsolatában *megörökölt masszív pozíciók azonban sokáig kitartottak*. Ez sem volt azonban elég ahhoz, hogy automatikusan biztosítsa a jövedelmező működést, mivel az örökölt nem kellően hatékony szervezet és infrastruktúra, valamint a kiterjedt fiókhálózat, az elmaradott technikai háttér, a banki alkalmazottak nagy száma és gyenge képzettsége akadályozta a megfelelő jövedelmezőség elérését. A bank privatizálását követően, 1995-től ezért stratégiai fontosságúvá vált a költséghatékonyság javítása.

Nemzeti bajnok státusza miatt az OTP Bank kivételes helyzetet élvezett a magyarországi bankprivatizációban: elkerülhette, hogy külföldi szakmai befektető kezébe kerüljön. A bankot tőzsdén keresztül pénzügyi befektetőknek értékesítették, erősen szórt szerkezetben, ezért *a bank menedzsmentje gyakorlatilag „szabad kezet” kapott* a stratégia és üzletpolitika kialakításában, a napi működés irányításában. A szórt tulajdonosi struktúra ellenére, az állami szavazatelsőbbbségi részvény 2007. évi megszűnését követően mégis reális veszéllyé vált a bank „ellenséges” felvásárlása. A bank vezetése 2006-tól *a kelet-európai terjeszkedést is elsősorban azért forszírozta*, hogy a bankméret növelésével akadályozza meg az esetleges felvásárlást. Ugyanakkor a keleti expanzió úgy is interpretálható, hogy a banki menedzsment a nemzeti bajnok státuszt igyekezett a „*regionális bajnok*” státusszá növesztetni.

Bár a 90-es évek közepétől az OTP egyre kevésbé volt kormányzati intézménynek mondható, mind a bank vezetése, mind a kormányzat részéről fel-felbukkant a kormánybanki pozíció megőrzésének-újratemetésének szándéka. A bank vezetése többféle módon próbálta a bank illetve saját érdekei szerint befolyásolni a kormányzati politikát. Az átalakulás időszakában elsősorban a privatizáció nyújtott terepet az *állam foglyul ejtésére, illetve járadékvadászatra*. Az OTP vezetői saját pozíciójuk megőrzése érdekében bírtál rá a kormányt arra, hogy pénzügyi befektetők *szórt tulajdonába* adja a bankot, és ne szakmai befektetőknek. Az előző rendszerből *örökölt lakáshitelek problémájának állami kezelése* is módot adott a járadékvadászatra. A bank érdekérvényesítését tükrözték az *első banki különadó bevezetésének* körülményei is 2004-ben, amikor a kormány az OTP számára előnyösen változtatta meg a tervezett adókivetés módját.

Az OTP az *állami támogatásokból* közvetetten, valamilyen konstrukcióhoz kapcsolódva, és többnyire *normatív módon* részesült, amire pénzügyi különleges helyzete – piaci pozíciója, tulajdonosi struktúrája, egyszerűen: nemzeti bajnok státusza – még a rendszerváltást követően is lehetőséget teremtett. Ennek több jelét is megfogalmaztuk hipotézisként a tanulmányban. A rendszerváltást követően az OTP esetében az *állami piacteremtésnek* három terepét azonosítottuk. Az egyik a *közalkalmazotti bérek kötelező banki átutalása* volt, amelynek fő haszonélvezője a legtöbb lakossági folyószámlával rendelkező OTP lett. Jelentős piacot teremtett a bankok számára a *lakáshitelezés támogatási rendszerének* kiterjesztése a kétezres évek elején, amelynek, bár normatív módon történt, a fő haszonélvezővé szintén a lakáshitelezés legnagyobb piaci szereplőjeként működő OTP bankcsoport vált. Végül itt is megemlítettük a *2010-ben bevezetett banki különadót*, amelynek kivetési módja kifejezetten előnyös volt az OTP számára.

A két esettanulmányt egyesítő tanulmány számos, a hazai gazdasági versenyt jellemző megállapítást tartalmaz, amelyek különösképpen az *ágazati vizsgálatok során hasznosíthatók*. Bár a tanulmány kimerítően elemezte a kutatási programban vállaltakat, a

nemzeti bajnok státusz és a verseny viszonyának további vizsgálata szükséges ahhoz, hogy kellő számú, a gazdasági tevékenységek mind szélesebb körét jellemző esettanulmány alapján azonosíthatók legyenek a fontosabb típusok, és levonhatók legyenek a versenypolitika számára a tanulságok. Emiatt a jövőben is folytatni kívánjuk a nemzeti bajnok kutatásunkat.

3. **Sorolja fel, és mellékelten csatolja a Programmal (annak eredményeivel) összefüggésben született tanulmányokat, kiadványokat, publikációkat, előadásokat, stb.! A Program végrehajtása mennyiben segítette a Programban résztvevők tudományos előmenetelét?**

Mivel a kutatás csak most zárult le, eredményeink nagy részét eddig nem közöltük. A közeljövőben várható szakmai viták után azonban tervezzük a tanulmány egyes részeinek publikálását.

Az eddigiekben az OTP és az állam viszonya tekintetében jelentettünk meg egy, a program keretében végzett kutatáshoz kapcsolódó elemzést: Várhegyi Éva: A bankadó mint aduász. Élet és Irodalom, 2010. július 9.

A kutatás során szerzett ismeretek hasznosításra kerülnek a programban résztvevő két kutató tudományos munkásságának további bővítésében és oktatási tevékenységükben.

4. **Mutassa be, a Program megvalósítása mennyiben felel meg az eredeti szakmai tervnek (ütemezés, eredmények, esetleges eltérések indokai, különös tekintettel a támogatási szerződés módosítása nélkül végrehajtottakra)!**

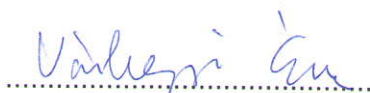
A kutatás az ütemezést és az eredményeket tekintve is összhangban van az eredeti munkatervvel.

5. **Amennyiben rendelkezésre áll, csatolja a Program résztvevői / célcsoportja által készített értékelést!**

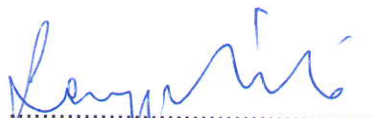
Nem készült értékelés.

Kelt: Budapest, 2010. október 18.

Pénzügykutató Zrt.

Szakmai felelős aláírása

Kedvezményezett (képviselőjének cégszerű) aláírása

PÉNZÜGYI BESZÁMOLÓ

Pályázati kiírás száma: GVH VKK 3/2009

Program elnevezése:

A támogatási szerződés száma: (Előzmény-AL/1635/2009.) AL/111-001/2010.

Kedvezményezett neve: Pénzügykutató Zrt.

Szakmai felelős neve: dr. Várhegyi Éva

A Program befejezésének határideje: 2010. október 15.

A beszámoló csak részeredményre vonatkozik:¹ ☐

1. A Kedvezményezett adatai

Adószáma: 10207291-2-41

Számlavezető bankja és bankszámlaszáma:

MKB Bank Nyrt. 10300002-20381642-00003285

2. A Program (részeredmény) költségei²

	Saját forrás	Támogatás	Összesen
Személyi költségek összesen	9.974,-	3.500.000,-	3.509.974,-
- Bérköltség és járulékai	9.974,-	2.000.000,-	2.009.974,-
- szerzői díj		1.500.000,-	1.500.000,-
Dologi költségek összesen	-		
- külső megbízás	-	1.500.000,-	1.500.000,-
Egyéb költségek	-	-	-
- ...			
- ...			
Összes költség	9.974,-	5.000.000,-	5.009.974,-

3. Mutassa be, a Program megvalósítása mennyiben felel meg az eredeti költségtervnek (esetleges eltérések indokai, különös tekintettel a támogatási szerződés módosítása nélkül végrehajtottakra)!

A bérköltség és járulékai 2.009.974,- Ft lett, melyből 9.974,- Ft-ot saját forrásként könyveltünk.

4. Minősítse a pályázati forrásokkal való gazdálkodását (a megvalósítás egyes lépései, a pénzügyi eszközök milyen módon szükségesek a Program céljainak eléréséhez)!

¹ Amennyiben a szakmai beszámoló a Program valamely fázisában született részeredmény(ek) bemutatására szolgál, a beszámolót csak az adott részeredményre vonatkozóan kell értelemszerűen kitölteni.

² Az elszámolni kívánt számlák és más bizonylatok főbb adatait a mellékelt számlaösszesítőben kell feltüntetni, és másolatukat a beszámolóhoz csatolni. Hasonlóan csatolni kell a számlák teljesítéséről szóló bizonylatok másolatait. A másolatokon a képviselőnek cégszerű aláírásával kell igazolnia, hogy az az eredetivel mindenben megegyezik.

A program megvalósításához szükséges kutatás és a tanulmány megírása részben a törvényes munkaidő keretében, bérköltség felhasználásával, részben a munkaidőn kívül, szerzői díj illetve külső megbízás ellenében történt. A felhasznált pénzügyi eszközök hatékonyan szolgálták a program magas színvonalon történő megvalósítását.

5. Csatolja törvényes képviselőjének cégszerű aláírásával ellátott nyilatkozatát, amelyben kijelenti, hogy a Kedvezményezett

- a beszámoló benyújtásának időpontjában nem rendelkezik esedékessé vált és meg nem fizetett, az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény 178. § 20. pontjában meghatározott köztartozással;
- megfelel az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény 15. §-a szerinti rendezett munkaügyi kapcsolatok követelményének;
- a közpénzekből nyújtott támogatások átláthatóságáról szóló 2007. évi CLXXXI. törvény szerint nem összeférhetetlen, illetve a törvény szerinti esetleges érintettségének közzétételét a pályázatának elbírálásáig kérelmezte;
- a beszámoló benyújtásának időpontjában nem áll csődeljárás, felszámolási eljárás, végelszámolás alatt, illetve tevékenységét nem szünetelteti;
- a Program megvalósítása során a közbeszerzésekről szóló 2003. évi CXXIX. törvény rendelkezéseinek megfelelően járt el;
- a megvalósítással kapcsolatban minden adatot és bizonylatot hiánytalanul a Támogató rendelkezésére bocsátott, az eredeti bizonylatok a Kedvezményezett elszámolási nyilvántartásában megtalálhatóak, és azok a hatályos jogszabályoknak megfelelően kerültek kiállításra, elfogadásra és ellenőrzésre.

Pénzügykutató Zrt.

Kelt: Budapest, 2010. október 25.

Kedvezményezett (képviselőjének
cégszerű) aláírása

ELSZÁMOLÓ LAP
- számlaösszesítő -

	Belső azonosító	A számla száma	A számla kiállítója (név, székhely, adószám)	Számla kiállításának időpontja	Teljesítés időpontja	A számla értéke (nettó / bruttó ³)	A termék vagy szolgáltatás megnevezése
1.	B-254	155/A2010.	InterCode Szoftverügynökség Kft. (1015 Bp. Csalogány u. 6-10.; 10352047-2-41)	2010.10.05	2010.10.08.	1.500.000,- 1.875.000,-	szerzői díj Várhegyi Éva dr.

	Belső azonosító	A számla száma	A számla kiállítója (név, székhely, adószám)	Számla kiállításának időpontja	Teljesítés időpontja	A számla értéke (nettó / bruttó ⁴)	A termék vagy szolgáltatás megnevezése
1.	B-256	AG7S-O100049	Partfűtő Bt. (1025 Bp. Trombitás u. 28. 28579649-3-41)	2010.10.05.	2010.10.04.	1.500.000,- 1.875.000,-	Tanulmányírás

Budapest, 2010. október „25.”

³ Mind a nettó, mind a bruttó összeget tüntesse fel.

⁴ Mind a nettó, mind a bruttó összeget tüntesse fel.